

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Загальна теорія права

Академічний курс

Підручник

Київ
Юрінком Інтер
2021

УДК 340.12(075.8)
314

*Рекомендовано Вченою радою Інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 1 від 26 червня 2020 року)*

Рецензенти:

А. М. Колодій, доктор юридичних наук, професор,
Т. З. Гарасимів, доктор юридичних наук, професор,
Л. Р. Наливайко, доктор юридичних наук, професор

314 **Загальна теорія права. Академічний курс:** підруч. для студ.-юристів / за ред. д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
ISBN 978-966-667-772-6

Видання є фундаментальним підручником, в якому поєднується сучасне бачення правових проблем із традиційними, класичними підходами, що пройшли необхідні випробування. У виданні містяться переосмислені правові ідеї та цінності, які не втратили свого значення. В ньому відкориговані сучасні уявлення про державу і право, сформовані актуальні розуміння соціальних та політичних інституцій, що є комплексними, багатоплановими, праксеологічними, державотворчими.

У підручнику дещо по-новому викладена парадигма визначення таких категорій як верховенство права, права людини, праворозуміння, нормопроекування, законодавча техніка тощо, які стали невід'ємними факторами формування національної правової системи. Автори переглянули вчення про предмет теорії права, про функції та принципи права, врахували багатоманітності підходів до їх розуміння. Суттєво переосмислене уявлення про співвідношення права та держави, що полягає у втраті державою головного значення для права, яке встановлює методи, форми та межі впливу держави на суспільство.

Підручник підготовлено висококваліфікованими юристами, які мають значний викладацький досвід та досягнення у науковій діяльності, та є результатом оптимального поєднання фундаментальних та прикладних ідей, традиційних та новітніх поглядів на сучасні теоретико-правові проблеми.

УДК 340.12(075.8)

ISBN 978-966-667-772-6

© Колектив авторів, 2021
© Юрінком Інтер, 2021

Автори підручника:

В. В. Костицький – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України – теми 8, 20.

Н. М. Оніщенко – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України – теми 11, 31.

С. В. Бобровник – доктор юридичних наук, професор, академік ГО НАНВО України – теми 1, 13, 23, §§ 1, 2 теми 30.

Ж. О. Дзейко – доктор юридичних наук, професор – тема 17.

Т. О. Дідич – доктор юридичних наук, професор, академік ГО НАНВО України – теми 15, 25, 26.

В. С. Ковальський – доктор юридичних наук – тема 27.

Б. В. Малишев – доктор юридичних наук, професор – 9, 10, 12, 18, § 3 теми 6, §§ 1, 2 теми 22.

Н. М. Пархоменко – доктор юридичних наук, професор – тема 16.

В. О. Котюк – кандидат юридичних наук, професор – тема 21.

О. Г. Варич – кандидат юридичних наук, доцент – тема 28, § 4 теми 6.

Г. О. Дубов – кандидат юридичних наук, доцент – теми 3, 14, § 1 теми 6.

С. К. Дудар – кандидат юридичних наук, доцент – тема 32, § 6 теми 6.

Н. І. Кабанець – кандидат юридичних наук, доцент – § 2 теми 6.

Б. Д. Бондаренко – кандидат юридичних наук, асистент – § 5 теми 1.

О. Г. Кобан – кандидат юридичних наук, асистент – тема 2, § 5 теми 6.

О. М. Ковальчук – кандидат юридичних наук, доцент – тема 7, § 3 теми 22.

Т. В. Котенко – кандидат юридичних наук, доцент – §§ 3, 4 теми 30.

О. Б. Костенко – кандидат юридичних наук, доцент; **А. О. Костенко** – тема 5.

К. В. Николина – кандидат юридичних наук, доцент – тема 24.

В. В. Середюк – кандидат юридичних наук, доцент – тема 29.

Т. І. Тарахонич – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник – тема 19.

Н. В. Теремцова – кандидат юридичних наук, доцент – тема 4.

Люхтенгандт Отто (ун-т Гамбурга) – професор – тема 33.

ЗМІСТ

Слово до читача	6
Передмова	8

РОЗДІЛ I. ТЕОРІЯ ПРАВА ЯК НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Тема 1. Теорія права в системі юридичних наук	9
---	---

РОЗДІЛ II. ПОХОДЖЕННЯ ТА СУТНІСТЬ ПРАВА. ПРАВОПІЗНАННЯ

Тема 2. Соціальне регулювання та право.	33
Тема 3. Методологія юридичної науки.	55
Тема 4. Право в системі засобів соціального регулювання	70
Тема 5. Правове регулювання як особливий різновид соціального	88
Тема 6. Основні концепції праворозуміння	103
Тема 7. Основні загальнотеоретичні концепції права в Київському університеті Святого Володимира	126
Тема 8. Сутність та соціальна цінність права	147
Тема 9. Основні принципи права.	165
Тема 10. Основні права людини	175

РОЗДІЛ III. ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ, ФОРМАЦІЙНИЙ ТА СТРУКТУРНИЙ ВИРАЗ ПРАВА

Тема 11. Функції права	188
Тема 12. Форма права.	203
Тема 13. Норма права.	217
Тема 14. Система права та система законодавства	233

РОЗДІЛ IV. ПРАВОТВОРЧІСТЬ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА

Тема 15. Поняття, функції та стадії нормопроєктування.	250
Тема 16. Правотворчість та законотворчість.	263
Тема 17. Законодавча техніка.	278
Тема 18. Систематизація законодавства	297

РОЗДІЛ V. ДІЯ ПРАВА

Тема 19. Механізм правового регулювання	307
Тема 20. Правовідносини	323
Тема 21. Реалізація державного права та законодавства.	340
Тема 22. Тлумачення норм права	373
Тема 23. Законність і правопорядок	397
Тема 24. Юридичний процес та процедура	412

РОЗДІЛ VI. СПРИЙНЯТТЯ ПРАВА

Тема 25. Юридична діяльність	429
Тема 26. Правова свідомість та правова культура	441
Тема 27. Правова поведінка	449
Тема 28. Правове виховання.	467
Тема 29. Юридична відповідальність	481
Тема 30. Юридична конфліктологія	504

РОЗДІЛ VII. ПРАВОВА СИСТЕМА

Тема 31. Національна правова система: загальна характеристика. . .	520
Тема 32. Правова система ЄС та її співвідношення з національними правовими системами.	542
Тема 33. Праворозуміння в сучасній європейській правовій науці в історичному розрізі	559

ШАНОВНИЙ ЧИТАЧУ!

Сучасний процес розбудови державно-правових інституцій в Україні відбувається в умовах трансформації багатьох сфер життєдіяльності суспільства. Це пояснюється, з одного боку, поглибленням світових тенденцій глобалізації та міжнародної інтеграції, а з іншого – внутрішніми національними особливостями становлення політичних, економічних, соціокультурних традицій розвитку сучасної держави та правової системи. Вказаний процес обумовлений трансформаційним періодом розвитку суспільства та ускладненням суспільних відносин, що вимагає не лише вдосконалення функціонування державно-правових інституцій, а й суттєвого посилення юридичної освіти, що відповідала б існуючим викликам, які стоять перед сучасними юристами, враховувала б тенденції розвитку сучасної юридичної практики.

Розвиток сучасної юридичної освіти неможливий без посилення опанування здобувачами вищої освіти теоретичних юридичних дисциплін, центральне місце серед яких посідає теорія права. Сьогодні без фундаментальних знань про загальні закономірності права, типи його розуміння та пізнання, історію становлення та розвитку права, його джерела та форми прояву, механізм утворення, тлумачення та застосування права неможливо опанувати на високому рівні будь-які галузеві та спеціальні юридичні дисципліни, тим більше неможливо забезпечити в подальшому здійснення будь-якої юридичної практики на високому рівні. В цьому і полягає сутність та основне призначення теорії права як навчальної дисципліни, що забезпечує формування у здобувачів вищої освіти, з одного боку, світоглядних уявлень про право, а з іншого – спеціальних знань про його юридичні властивості, природу, сутність, функціональне призначення, критерії виміру та шляхи вдосконалення. Належному опануванню студентами навчальної дисципліни «Теорія права» сприяє наявність сучасних навчально-методичних та наукових видань, які, на думку М. Ранненкампа, мають завдання подати науку права як повний організм, перейнятий однією вищою ідеєю.

Запропонований Вашій увазі підручник є результатом кропіткої роботи авторського колективу – науково-педагогічних працівників Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, в якому збережені та продовжені традиції київської правової школи. Підручник має риси академічного видання, що виявляються у підвищеній увазі до концептуальних основ права та держави як соціокультурних цінностей, визначені місця категорій у загальній системі понять та науковому стилі викладення. У процесі підготовки підручника авторами враховано затверджені в Україні стандарти вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» та здійснено ґрунтовне перекладення ключових категорій правознавства, а його зміст позбавлено надмірної ідеологізації та політизації.

Цей підручник буде корисним насамперед у навчальному процесі, особливо для викладачів і студентів юридичних закладів вищої освіти або їх підрозділів, що готують здобувачів вищої освіти за спеціальністю 081 «Право». До нього можуть звертатися і ті, хто створює та застосовує право. Йдеться про державних і політичних діячів, депутатів, працівників державного управління, суддів, прокурорів, адвокатів. Нарешті, підручник може бути корисним всім, хто цікавиться правом та державою як особливими засобами забезпечення суспільного порядку.

**З повагою до читача,
В. о. директора Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
Академік НАПрН України,
Доктор юридичних наук, професор
О. П. Орлюк**

Передмова

Важливого значення для формування професійних юридичних знань має опанування фундаментальних юридичних наук. В їх системі теорія права завжди посідала і посідає головне місце, виконуючи академічну, прагматичну та практичну роль. Саме тому проблемам теорії права традиційно приділялась значна увага як у вітчизняній, так і зарубіжній юридичній науці.

Завданнями сучасних підручників є оптимальне поєднання сучасного бачення правових проблем із традиційними, класичними підходами, що пройшли випробування часом, та практикою; переосмислення тих правових ідей та цінностей, які втратили своє значення; коригування уявлень про державу і право шляхом формування уявлень про ці інституції як комплексні, багатопланові та демократично орієнтовані.

Важливою є також зміна ставлення до таких важливих інституцій як верховенство права, права людини, сприйняття права, методологія, праворозуміння, нормопроектування, законодавча техніка, які стали невід'ємними факторами формування національної правової системи.

Суттєвого переосмислення потребують уявлення про предмет теорії права, концепції праворозуміння, функції та принципи права, правотворчість, які потребують подолання заідеологізованості та врахування багатоманітності підходів до їх розуміння. Суттєвого переосмислення потребує також уявлення про співвідношення права та держави, що полягає у втраті державою головного значення для права, яке встановлює методи, форми та межі впливу держави на суспільство.

Видання підготовлено висококваліфікованими вченими-викладачами, які мають значний викладацький досвід та досягнення у науковій діяльності, та є результатом спроби оптимального поєднання фундаментальних та прикладних ідей, традиційних та новітніх поглядів на сучасні теоретико-правові проблеми. Автори не прагнули уніфікувати власні позиції з існуючими, оскільки основним завданням убачали показати існуючі аргументовані підходи вчених до технічно та практично значущих проблем, що має стимулювати процес вивчення загальної теорії права.

Автори висловлюють глибоку вдячність офіційним рецензентам, колективу Інституту права та Н. В. Пономаренко за значну допомогу у підготовці цього видання до друку.